

Tomáš Kobes – *Tu zme šicke jedna rodzina, tu zme šicke jedna fajta. Příbuzenství východoslovenského venkova. 2009. Prešov: Centrum antropologických výskumov.*

Martina Štípková

Katedra sociologie, FF ZČU v Plzni, marsti@kss.zcu.cz

TOMÁŠ KOBES ve své nové knize porovnává příbuzenství obyvatel jedné východoslovenské vesnice a obyvatel romské osady nacházející se v jejím těsném sousedství, mezi kterými absolvoval opakované měsíční výzkumné pobyty. Autor v úvodu charakterizuje realitu majoritních obyvatel a Romů jako dva odlišné světy, které však nejsou nepropustné. Východoslovenský venkov lze podle něj vnímat jako „dynamický, neustále se proměňující kontext, v jehož rámci dochází k výměně a proměně zkušeností s těmito světy. (...) [J]e to právě sdílení určité kategorizace a určitých rámců, které je sblízuje více, než by se na první pohled dalo čekat.“ (s. 13–14). Prezentaci vlastních zjištění, která to mají doložit na případě příbuzenství, předchází diskuse postavení studia příbuzenství v současné sociální/kulturní antropologii. Následují tři kapitoly, ve kterých popisuje svá zjištění, a poté shrnující a teoretizující kapitola. Výklad je doplněn četnými příbuzenskými diagramy, které jsou ilustrativní zejména pokud jde o jednodušší schémata. Rozsáhlejší diagramy přesahující jednu stranu jsou obtížně čitelné a popisky jsou místy rozmazané.

Třetí kapitola (následující po úvodu a teoretické části) představuje pojmy používané zkoumanými skupinami při popisu příbuzenství a dává je do souvislosti s antropologickou terminologií. Autor zjistil, že příbuzenská identita východoslovenských venkovanů je rámcována pojmy rodzina, resp. familija v případě Romů, a fajta. Rodzina/familija jsou pojmy pro to, co antropologickou terminologií nazýváme kindred, tedy pro egocentrickou bilaterálně orientovanou příbuzenskou síť, která však není organizačním principem a nezakládá kolektivní jednání. Naproti tomu Romy používaný termín fajta označuje kognatickou descendenční skupinu, což znamená, že původ se odvozuje od předka z matčiny i otcovy strany v mužské i ženské linii. Ambilineární povaha fajty je díky pravidlu patrilokální postmaritální rezidence vychýlena ve prospěch patrilineárních příbuzných. Každý člověk tak patří do fajty své matky (přesněji řečeno do fajty jejích patrilineárních příbuzných) i do fajty svého otce. Ženy navíc po svatbě přijímají členství ve fajtě svého manžela. Majoritní obyvatelé nepoužívají pojem fajta, ale podobnou povahu má jejich označování příbuzenských skupin priezviskem (to slouží k bližšímu rozlišení segmentů příbuzných, kteří mají stejné příjmení).

Další dvě kapitoly pojednávají o formování příbuzenských skupin a příbuzenské identity nejdříve u majoritních obyvatel (kapitola 4) a poté u Romů (kapitola 5). Jak už bylo výše řečeno, rodzina nebo familija je podle autorovy interpretace egocentrická příbuzenská síť, která není automaticky organizačním základem kolektivního jednání. Tím je v případě majoritních obyvatel proces označovaný nativním termínem *rodzinkárstvo* (případně slovesem *rodzinovat še*). Tyto alianční vazby reagují na konkrétní situace a jsou vytvářené několika způsoby – preferencí sňatků v rámci rodiny tak, aby nedocházelo ke ztrátě pozemků, rezidenční jednotou a kmotrovstvím, které umožňuje potvrdit a zdůraznit blízké přátelské vazby. Kmotrovské vztahy jsou jako posílení aliancí důležité i pro romské obyvatele, i když křest

samotný má poněkud jiný význam. Kmotr nebo kmotra má být zárukou čistoty dítěte. Stejně jako majoritní obyvatelé také Romové upřednostňují sňatky v rámci rodiny, a to proto, aby snížili riziko, že nevěsta, která do rodiny přijde, nebude *lačhe* (tj. dobrá či správně se chovající), čímž by zkazila pověst rodiny.

Poslední, šestou kapitolou celý výklad graduje. Autor zde shrnuje a porovnává způsoby vytváření příbuzenské identity mezi dvěma zkoumanými skupinami a přináší jejich obecnější zhodnocení. Vyzdvihuje dva aspekty východoslovenského příbuzenství. Prvním je propojování příbuzenské identity s prostorem. Descendenční odvozování příbuzenské identity (komu se člověk narodí) je vychylováno lokálním principem (kde a s kým člověk žije). Konstrukci příbuzenské identity odvoláváním se na tyto dva principy přirovnává autor k hypertextu. Tato metafora mi připadá zajímavá, ale bohužel není rozvinuta do dostatečné názornosti. Chápu ji tak, že jedinec v různých situacích „rozklíkne“ různá vysvětlení toho, kdo a proč je jeho příbuzný. Druhým identifikovaným aspektem východoslovenského příbuzenství jsou širší kategorie, které rámcují příbuzenskou identitu i jiné oblasti života. Jde především o rozdělení jevů na čisté a nečisté (ve smyslu správné a nesprávné, morální a nemorální) podle osy uvnitř-vně, která se v případě tělesných zkušeností transformuje do osy nahore-dole a v případě kategorizace ne/čistoty lidí do osy tam-tady. To, co vstupuje dovnitř, je předmětem kontroly a homogenizace. Autor polemizuje s klasickou antropologickou dichotomií příroda vs. kultura a ukazuje, že obyvatelé východoslovenského venkova jsou schopni překračovat hranice mezi tím, co my vnímáme jako vrozené a co vnímáme jako získané a naučené. Například příslušnost do fajty je mediována především prokreacně, ale událost narození může být nahrazena sdílením způsobu života, který se může promítnout nejen do povahových, ale i do fyzických rysů člověka.

Za hlavní přínos knihy považují deexotizaci obyvatel romských osad a jejich způsobu života. Porovnání s majoritními obyvateli poukázalo na shodné rysy s tím, jak jsou jejich příbuzenské identity formovány. Reinterpretaci byl podroben koncept rituální ne/čistoty. Autor ukázal, že kategorizace na čisté a nečisté není nezvratná a ani nezakládá endogamní skupiny (což jsou interpretace, se kterými se setkal v odborné literatuře), ale že jde spíše o komplexní systém morálních představ o správném a nesprávném životě.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] KOBES, T. 2009 *Tu zme šicke jedna rodzina, tu zme šicke jedna fajta. Příbuzenství východoslovenského venkova*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.